

Cite: Khvesyk, Mykhailo, Bystryakov, Ihor, Levkovska, Liudmyla, & Mandzyk, Valerii (2024). Institutional support of environmental resilience [Institutional Support of Environmental Resilience]. *Demografiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 3 (57), 141–158.

УДК: 330: 504.06

JEL Classification: H00; Q3; Q5; P47

МИХАЙЛО ХВЕСИК, д-р екон. наук, проф., академік НААН України,
заступник директора з наукової роботи

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: khvesyk1955@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4306-4904

Scopus ID: 57195964091

ІГОР БИСТРЯКОВ, д-р екон. наук, проф., зав. відділу

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: bystryakovесо@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6482-7099

Scopus ID: 57204843417

ЛЮДМИЛА ЛЕВКОВСЬКА, д-р екон. наук, проф., зав. відділу

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: levlv@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7823-7062

Scopus ID: 57731836400

ВАЛЕРІЙ МАНДЗИК, д-р екон. наук, старш. наук. співроб., пров. наук. співроб.

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: mandzykv@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6046-5163

Scopus ID: 6504049749

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2024. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ

Розглянуто актуальні питання формування сучасної системи інституційного забезпечення резильєнтності за екологічною складовою в Україні. Зосереджено увагу на роботі концептуальних методологічних положень, спрямованих на створення ефективного інституційного середовища для стійкого та резильєнтного природокористування. Мета статті — формування сучасного інституціонального середовища природокористування, що базуватиметься на ефективному поєднанні формальних та неформальних інституцій, які прямо чи опосередковано за допомогою відповідного інструментарію забезпечуватимуть залучення природних ресурсів у господарський обіг. Дослідження проведено з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, що дало змогу забезпечити концептуальну цілісність і достовірність отриманих результатів. За допомогою методу абстрактно-логічного аналізу сформовано концептуальні методологічні положення з інституційного забезпечення стійкості резильєнтного природокористування. Структурно-функціональний аналіз застосовано для вивчення функціональних особливостей інституцій у межах резильєнтного просторового розвитку. На основі методу моделювання розроблено схему розподілу інституційних інструментів за складовими забезпечення резильєнтності в природно-ресурсній сфері, а також встановлено й візуалізовано взаємозв'язки між цими інструментами. Новизна роботи полягає у розробленні алгоритму реалізації інституційних трансформацій щодо управління резильєнтністю територіальних утворень (за природно-ресурсною / екологічною компонентою) з урахуванням європейського досвіду муніципального управління просторовим розвитком. Удосконалено принципіві положення інституційних трансформацій в управлінні резильєнтністю, які мають універсальний характер, з інтерпретацією у сфері природно-ресурсних (екологічних) відносин.

Акцентовано увагу на важливості формування полісуб'єктних корпоративних структур управління територіальним розвитком з використанням сучасних платформних механізмів. Такий підхід дає змогу збалансувати інтереси між різними стейкхолдерами — державою, органами місцевого самоврядування, бізнес-структурами й населенням та, відповідно, забезпечити консенсус щодо напрямів резильєнтного розвитку територіальних утворень. У статті також досліджено питання консолідації фінансових ресурсів у природно-господарській сфері та механізми їх ефективного використання для досягнення цілей резильєнтного розвитку. Запропоновано інноваційні підходи до управління природними ресурсами, зокрема їх капіталізацію та залучення до економічного обігу з урахуванням екологічних обмежень. Зроблено висновки щодо перспективних напрямів подальших досліджень у цій галузі, як-от розробка конкретних механізмів упровадження відповідних інституційних трансформацій, оцінку їх ефективності в різних регіонах України, а також вивчення можливостей адаптації міжнародного досвіду управління резильєнтністю до українських реалій.

Ключові слова: резильєнтність, інституційне забезпечення, природокористування, екологічна стійкість, просторовий розвиток, полісуб'єктне управління, платформні механізми.

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства активно зростає увага до питань сталого розвитку, екологічної безпеки та збереження природних ресурсів в усьому світі. У цьому контексті проблема стійкості резильєнтного природокористування набуває особливого значення, насамперед для

держав з великим природним потенціалом, до яких належить й Україна. Проте сьогодні українське природокористування стикається з численними викликами та проблемами, пов'язаними не лише з об'єктивними господарсько-економічними причинами, але й агресією з боку Росії, що призвела до значних збитків.

До об'єктивних факторів, що негативно впливають на систему природокористування, належить й нормативно-правове забезпечення, яке часто не відповідає сучасним вимогам сталого розвитку та екологічної безпеки, адже чимало нормативних актів і положень недостатньо ефективні в сучасних екологічних умовах. Крім того, несформованість системного підходу до природокористування призводить до неефективного використання ресурсів та руйнування екосистем. Недостатньо уваги приділяється й розвитку інституційної системи, яка б забезпечувала стійке та резильєнтне природокористування. Функціональна нестабільність у сфері управління природними ресурсами й відсутність механізмів дієвого контролю в процесі ухвалення рішень, а також недостатня реалізація механізмів міжсекторного партнерства суттєво перешкоджають сталому розвитку екосистем.

Усе це зумовлює актуальність вирішення проблеми розробки та впровадження ефективних інструментів інституційного забезпечення стійкості резильєнтного природокористування в Україні й потребує дослідження сучасних тенденцій сталого розвитку та реалізації системних змін у сфері правового регулювання й управління природними ресурсами з метою підтримки екологічної стійкості та збереження біорізноманіття країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення інструментів інституційного забезпечення стійкості резильєнтного природокористування в Україні та за її межами привертає увагу дослідників з різних галузей науки [1, 2, 8, 9, 12]. Значна кількість праць присвячена аналізу проблем сучасного природокористування, екологічної безпеки та сталого розвитку [3—5, 7, 14, 15]. Усвідомлення того, що природні ресурси мають становити основу національного добробуту та сприяти подоланню бідності, пов'язане насамперед з іменами відомих економістів: А. С. Пігу, який пропонував досягнення блага для найбільшої кількості людей шляхом державного перерозподілу доходів; Г. Джорджа, котрий довів, що за рахунок природної ренти можливо забезпечити необхідні державні соціальні витрати; Дж. М. Кейнса, на думку якого соціальні видатки стимулюють сукупний попит [6]. Сьогодні для вилучення та ефективного розподілу природної ренти на суспільну користь запропоновано безліч ефективних організаційно-економічних та фінансових механізмів, серед яких варто виділити: корпоративну організацію природокористування; створення платформ управління активами; застосування різноманітних платежів за користування природними ресурсами, адвалорних, зокрема прогресивних та інших податків, для вилучення природної ренти як незаробленої частини підприємницького доходу, а та-

кож квазіподаткових інструментів — фіскальних зборів та парафіскальних платежів для поповнення відповідно бюджетів як публічного сектору, так і корпоративних; цільове самооподаткування на потреби соціального розвитку; упровадження місцевих акцизів, муніципальних податків для вилучення регіональної ренти; запровадження механізмів суверенного фінансування для формування стабілізаційних, пенсійних фондів і фондів майбутніх поколінь на основі рентних платежів тощо.

Метою статті є формування сучасного інституціонального середовища природокористування, що базуватиметься на ефективному поєднанні формальних та неформальних інституцій, які прямо чи опосередковано за допомогою відповідного інструментарію забезпечуватимуть залучення природних ресурсів у господарський обіг, регулюватимуть їх перерозподіл і споживання та гарантуватимуть стійкість і резильєнтність природогосподарської сфери в умовах ризиків і загроз.

Новизна роботи полягає у розробленні алгоритму реалізації інституційних трансформацій в управлінні резильєнтністю територіальних утворень (за природно-ресурсною / екологічною компонентою) з урахуванням європейського досвіду муніципального управління просторовим розвитком; запропонована структуризація інституційних інструментів за складовими забезпечення резильєнтності в природно-ресурсній сфері.

Матеріали й методи. У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, що дало змогу забезпечити концептуальну цілісність і достовірність отриманих результатів. Відповідно до системного підходу інституційне забезпечення резильєнтності у сфері природокористування розглянуто як цілісну систему взаємопов'язаних елементів. Завдяки йому виявлено структурні зв'язки між різними компонентами інституційного середовища та визначено їх вплив на досягнення резильєнтності. За допомогою методу абстрактно-логічного аналізу сформовано концептуальні методологічні положення з інституційного забезпечення стійкості резильєнтного природокористування. Виділено та проаналізовано ключові аспекти досліджуваної проблеми й сформульовано теоретичні узагальнення. Структурно-функціональний аналіз застосовано для вивчення функціональних особливостей інституцій у межах резильєнтного просторового розвитку. За його допомогою визначено специфіку регулювання природно-ресурсних відносин між господарюючими суб'єктами. На основі методу моделювання розроблено схему розподілу інституційних інструментів за складовими забезпечення резильєнтності в природно-ресурсній сфері, а також встановлено й візуалізовано взаємозв'язки між цими інструментами. Алгоритмічний підхід був використаний у розробці базових етапів, їх структурування та обґрунтування послідовності необхідних дій реалізації інституційних трансформацій в управлінні резильєнтністю територіальних утворень.

За допомогою цього комплексу методів усебічно досліджено проблему інституційного забезпечення резильєнтності у сфері природокористування, розроблено концептуальні положення та практичні рекомендації щодо вдосконалення системи управління резильєнтним розвитком територіальних утворень.

Виклад основного матеріалу. Інституційне забезпечення резильєнтності у сфері природокористування — це створення економіко-правового середовища забезпечення просторових умов для збалансованого функціонування екологічних систем, які є базою підвищення резильєнтності простору життєдіяльності людини та якості життя населення. У практичному аспекті це визначення сукупності інституційних інструментів організаційних заходів щодо управління елементами та зв'язками між господарськими й екологічними системами, спрямованих на збалансоване функціонування.

Специфіка функціонування інституцій у межах резильєнтного просторового розвитку полягає в тому, що вони повинні регулювати природно-ресурсні відносини між господарюючими суб'єктами та узгоджувати різні їх інтереси шляхом трансформації формальних інституцій раціонального природокористування в неформальні. Інституційні інструменти мають бути спрямовані на системні трансформації щодо активізації розвитку форм власності на природні ресурси; комплексну фінансово-економічну оцінку ресурсів та їх екосистемних властивостей; корпоратизацію економічного простору як передумови включення природних й екологічних ресурсів в економічний обіг. Оновлене інституційне середовище резильєнтного природокористування має формуватися на засадах гармонізації інтересів влади, бізнесу та держави на відповідних територіях шляхом забезпечення ефективних форм державно-приватного партнерства, що базуються на принципах солідаризації та корпоратизації екологічної відповідальності.

Особливе місце в системі інституційного забезпечення природно-ресурсних відносин належить механізму платежів за природні ресурси. Виникає необхідність чіткої регламентації розміру стягування платежів на конкретному виділеному територіальному просторі. Запропоновано нову методологічну парадигму вибудовування системи платежів — не від об'єкта шкідливих дій, а від реципієнта, тобто суб'єкта, що випробовує на собі різні екологічні деформації середовища існування.

Досягнення комплексного ефекту від формування резильєнтних форм господарювання потребує реалізації політики активної імплементації у сферу природокористування корпоративних методів управління з урахуванням кластерних особливостей територіальних еколого-економічних проблем на різних ієрархічних рівнях: державному, регіональному та місцевому. Кластерно-корпоративні форми управління природними ресурсами слід орієнтувати на вилучення й перерозподіл ресурсної ренти з метою забезпечення комплексного ефекту резильєнтного розвитку територій

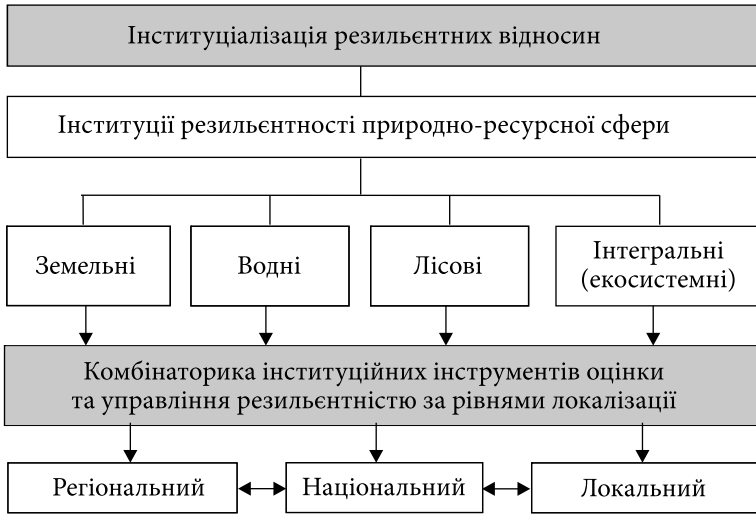

Рис. 1. Схема розподілу інституційних інструментів за складовими забезпечення резильєнтності в природно-ресурсній сфері
Джерело: розроблено авторами.

через інструменти поєднання вертикальної та горизонтальної інтеграції кластерів-корпорацій [3].

Запровадження системи паритетної участі держави, регіональних та місцевих владних структур з бізнесовими суб'єктами природокористування в управлінні природно-ресурсними комплексами передбачає створення мережі спеціалізованих інвестиційних центрів при владних структурах або ж під їх контролем. Основним завданням цих центрів повинна стати акумуляція коштів, отриманих у результаті перетворення природних ресурсів у фінансові активи із забезпеченням перерозподілу дивідендів та інших доходів між власниками й природокористувачами із урахуванням регіональних, місцевих та загальнодержавних інтересів.

Напрями інституціоналізації раціонального природокористування доцільно розробляти відповідно до схеми закріплення інституційних інструментів за складовими забезпечення резильєнтності в природно-ресурсній сфері (рис. 1).

Інституційні трансформації щодо забезпечення резильєнтності територіальних утворень охоплюють широке коло питань, пов'язаних із упорядкуванням системи управління просторовим розвитком як таким. Передусім це стосується питань інституціоналізації структурно-проектного управління природокористуванням та консолідації фінансових ресурсів у природно-господарській сфері. Це можливо завдяки побудові ланцюгів, схем, мереж виробництва доданої вартості на засадах як індивідуального, так і полісуб'єктного корпоративного муніципального управління приро-

докористуванням у межах бізнес-екосистеми територіального утворення, до якої належать природно-ресурсні активи. Більше того, діяльність управлінських структур полісуб'єктного типу повинна бути спрямована на реалізацію скоординованих заходів із метою мобілізації зусиль, необхідних для підтримуваного розвитку на основі найефективнішого використання наявних природних та внутрішніх і зовнішніх інвестиційних, інноваційних, фінансових та інших ресурсів території з їх трансформацією в капітальні активи.

Формування полісуб'єктних корпоративних структур із управління територіальним розвитком за допомогою сучасних платформних механізмів, по суті, є головним інституційним інструментом забезпечення консенсусу між державою, органами місцевого самоврядування, бізнес-структурами та населенням у напрямі досягнення резильєнтного розвитку територіальних утворень. Також поетапне запровадження полісуб'єктно-корпоративних основ територіального природокористування на платформних засадах дає змогу впорядкувати правочинності на природні ресурси з метою гармонізації інтересів стейкхолдерів [10]. Алгоритм реалізації інституційних трансформацій має орієнтуватися на імплементацію інноваційних форматів платформної взаємодії влади, громад, бізнесу й населення в процес управління резильєнтністю. Структурні складові інноваційного алгоритму зображено на рис. 2. Відповідно до наведеної схеми ефективність полісуб'єктного управління залежить від здатності регіональної влади й місцевих громад реалізовувати права розпорядження природними ресурсами, які зосереджені на їх території.

Унаслідок застосування цього алгоритму домінуюча вертикально централізована форма управління природокористуванням має трансформуватись у значно ефективнішу горизонтально децентралізовану форму публічно-приватного структурно-проектного управління використанням й охороною природних ресурсів. Цільовим завданням алгоритму є переформування системи управління просторовим розвитком таким чином, щоб через механізми платформної взаємодії економічних акторів створити єдину територіальну бізнес-екосистему. Тоді її функціонування за проектним підходом включатиме сукупність складних взаємопов'язаних процесів — формування суспільного замовлення, інституціональних взаємин, маркетингу, планування, реалізації інвестиційного процесу, контролю виробничої діяльності тощо.

Для впровадження проектного підходу в практику управління резильєнтним розвитком необхідно гармонізувати інтереси територіальних акторів, їх функцій у процесах господарської діяльності з тими проектами, до яких ці суб'єкти залучатимуться. Вирішити проблему можливо шляхом формування комунікативної платформи взаємодії стейкхолдерів між собою щодо визначення шляхів резильєнтного розвитку територіальних утворень [11].

Рис. 2. Інноваційні складові алгоритму інституціональних змін в управлінні резильєнтністю в природно-ресурсній (екологічній) сфері

Джерело: розроблено авторами.

На основі алгоритму формування та розвитку бізнес-екосистем інституційні трансформації слід спрямовувати на запровадження дієвого платформного механізму повноцінного залучення природних ресурсів у господарський процес шляхом застосування різноманітного інструментарію приватно-публічного партнерства, зокрема через делегування бізнес-структурам визначених в угодах партнерства прав природокористування. Останнє передбачатиме застосування ефективних механізмів консолідованого фінансування проектів із забезпечення резильєнтності та структурно-проектного й корпоративного управління ними.

Зазначимо, що саме завдяки інструментарію публічно-приватного партнерства через ринкові природно-господарські відносини, сек'юритизовані та капіталізовані природні ресурси можливо сформувати інституційне й фінансове підґрунтя для новітнього типу господарської системи — клас-терно-корпоративного типу, орієнтованого на резильєнтність, з високими рівнями вертикальної (держава — регіон — муніципалітет) та горизонтальної (міжгалузевий процес й економіко-соціальні відносини) інтеграції [13].

Загалом інструменти реалізації алгоритму інституційних перетворень у управлінні резильєнтністю розподіляються за такими базовими блоками: удосконалення публічно-приватних відносин, структурно-проектне управління, сек'юритизація активів на фондовому ринку, розвиток електронних платформ взаємодії економічних акторів у природокористуванні, кластеризація організації економічної діяльності, консолідація фінансової (насамперед інвестиційної) діяльності у фондах розвитку територіальних утворень.

Водночас інтереси приватно-публічного партнерства забезпечуються відповідно до бізнес-екосистемного підходу із запровадженням до практики просторового управління суцільної організаційно-технологічної платформи. Зазначимо, що інституційний аспект цього алгоритму включає створення у сфері природокористування рамкової складової інституційних перетворень у широкому спектрі взаємодій між стейкхолдерами у різноманітних форматах публічно-приватної співпраці. Серед цих завдань ключовим є формування повноцінних муніципальних господарських інституцій загального платформного гнучкого, рамкового формату. Саме їх функціонування забезпечує комплексне, ефективне з економічного, соціального та екологічного погляду управління резильєнтним розвитком територіальних утворень. Його можна реалізовувати завдяки впровадженню кластерно-корпоративного підходу до організації природокористування на різних просторових рівнях. Гнучка полісуб'єктна (тобто м'яка корпоративна) форма управління створює широкі можливості щодо взаємовигідного узгодження інтересів усіх учасників природно-ресурсних відносин на основі трьох базових парадигм — публічно-приватної взаємодії, децентралізації управління економікою, зокрема природокористуванням, а також ефективного використання платформного підходу до організації економічних відносин, пов'язаного із більш загальною парадигмою цифровізації й тренду симбіозу структурного та безструктурного управління господарськими відносинами. Щодо останнього, то визнаємо, що управлінська структура формується не директивно-адресно, до початку управлінського процесу, а виникає керовано та ймовірно-визначено на основі переважно безадресного циркулярного поширення інформації, проте в керованому платформному комунікативному середовищі [16]. Суттєвою складовою інституційної модернізації системи управління резильєнтністю є

наповнення рамкової платформної структури дієвими інституційними інструментами капіталізації природних ресурсів, тобто створення високоєфективної інфраструктури їх повноцінного залучення в господарський процес через фінансизацію та корпоратизацію природокористування.

Важливою позицією цього процесу є організація, за участі влади й бізнесу, фондів резильєнтного розвитку територіальних утворень. Одночасно необхідне формування контрольно-фінансового, акумулятивного та доглядного органів управління фінансовими активами, що функціонують за рахунок вилучення частини рентних доходів від природокористування, які спрямовуються на суспільні потреби [17].

З огляду на системні позиції, алгоритм інституціональних управлінських перетворень має супроводжуватися насамперед ефективним завершенням процесу децентралізації повноважень з подальшим розвитком місцевого самоврядування, екологізації економіки, сільських та приміських урбуруральних територій у частині інфраструктурного будівництва, запровадження законодавчих гарантій збереження як державних, так і бізнес-інтересів в угодах партнерства, чіткого виконання зобов'язань за угодами та спрощення їх укладання через систему спеціалізованих структур тощо.

Очевидно, що алгоритм здійснення інституційних трансформацій в управлінні резильєнтністю територіальних утворень має бути поетапним.

Зокрема, на першому етапі (ініціації) необхідно створити інституційну основу для управлінських змін та організаційно-економічної і правовий базис модернізації інструментів управління резильєнтністю.

На другому етапі (консолідації) доцільно забезпечити об'єднання за допомогою платформних механізмів і технологій, а також інструментарію публічно-приватного партнерства та безструктурного управління зусиль усіх економічних акторів у єдину управлінську систему. Це має сприяти розробці, фінансуванню, реалізації та моніторингу ключових для кожної території проектів залучення до господарського обігу природних ресурсів і перетворення їх на повноцінні економічні активи.

Третій етап (інкорпорації) передбачає перехід до адаптованої щодо вимог сучасності інноваційної полісуб'єктно-корпоративної системи управління природокористуванням шляхом довгострокової передачі повноважень в управлінській сфері відокремленим суб'єктам господарювання, створеним на публічно-приватній корпоративній основі. Цей етап має завершитися формуванням у регіонах і громадах певною мірою економічно самостійних та самодостатніх, забезпечених ресурсами й джерелами розвитку територіально-виробничих комплексів кластерного типу, готових до інтеграції в міжнародний господарський простір. Подібні важелі можуть бути реалізовані лише із застосуванням інноваційних теоретико-методологічних підходів та новітніх практичних рішень. У результаті часової структурної декомпозиції алгоритму реалізації інституціональних транс-

формацій в управлінні резильєнтністю можна окреслити мету кожного етапу, виділити його ключових учасників та відповідні процеси, спрямовані на створення просторових структур управління взаєминами між економічними акторами в бізнес-екосистемах територій, організаційні та фінансово-економічні механізми їх взаємодії між собою, а також встановити формати, форми й правила функціонування нової просторової управлінської системи. Необхідно звернути увагу на те, що на кожному етапі імплементації алгоритму ключові цілі, учасники й процеси, а також механізми будуть відповідним чином змінюватись, а відносини між економічними акторами розвиватимуться від початкової платформної безструктурної (квазіструктурної) управлінської активності до більш щільних корпоративних взаємин (рис. 3).

Так, зокрема, на *першому етапі (ініціації)* інституціональних трансформацій в управлінні природно-ресурсними активами головним завданням є визначення пріоритетних точок співпраці влади й бізнесу в межах ключових компетенцій територіального виробництва для забезпечення висококонкурентних позицій місцевої економіки на регіональних ринках. Це передбачає, з одного боку, повноцінну ідентифікацію повноважень громад відносно розпорядження природними об'єктами й відповідне їх розмежування із державною владою, а з іншого — поширення адаптованого до платформної моделі публічно-приватних взаємодій, зрозумілого для всіх учасників інституційного інструментарію.

Одне з головних завдань на цьому етапі — інформування бізнесу та широкого загалу громад про можливості співпраці з публічним сектором, вжиття навчальних і консультативних заходів щодо можливостей застосування інституційних інструментів для забезпечення резильєнтного розвитку територіальних утворень. Базовим фінансовим підґрунтям для інвестування в природно-ресурсну (екологічну) сферу залишатимуться субсидіарні та податкові механізми. Варто наголосити, що завершення цього процесу не має чітких часових рамок, воно кореспондується з незначним запізненням відносно остаточної реалізації децентралізаційних заходів та об'єднанням громад у повноцінні муніципальні утворення, потенційно здатні до саморозвитку.

На *другому етапі (консолідації)* необхідно забезпечити функціонування в регіонах і громадах відповідних спеціалізованих платформ бізнескомунікацій за типом інвестиційних порталів з функціями громадського обговорення спільних проектів влади й бізнесу, зокрема питань їх фінансування, моніторингу реалізації тощо. Цільовими завданнями етапу є консолідація зусиль влади, бізнесу й населення щодо розпорядження природно-ресурсними активами, цільове запровадження проектного управління резильєнтністю та реалізація проектів з переходу від галузевого управління природними ресурсами до системи полісуб'єктного безструктурного

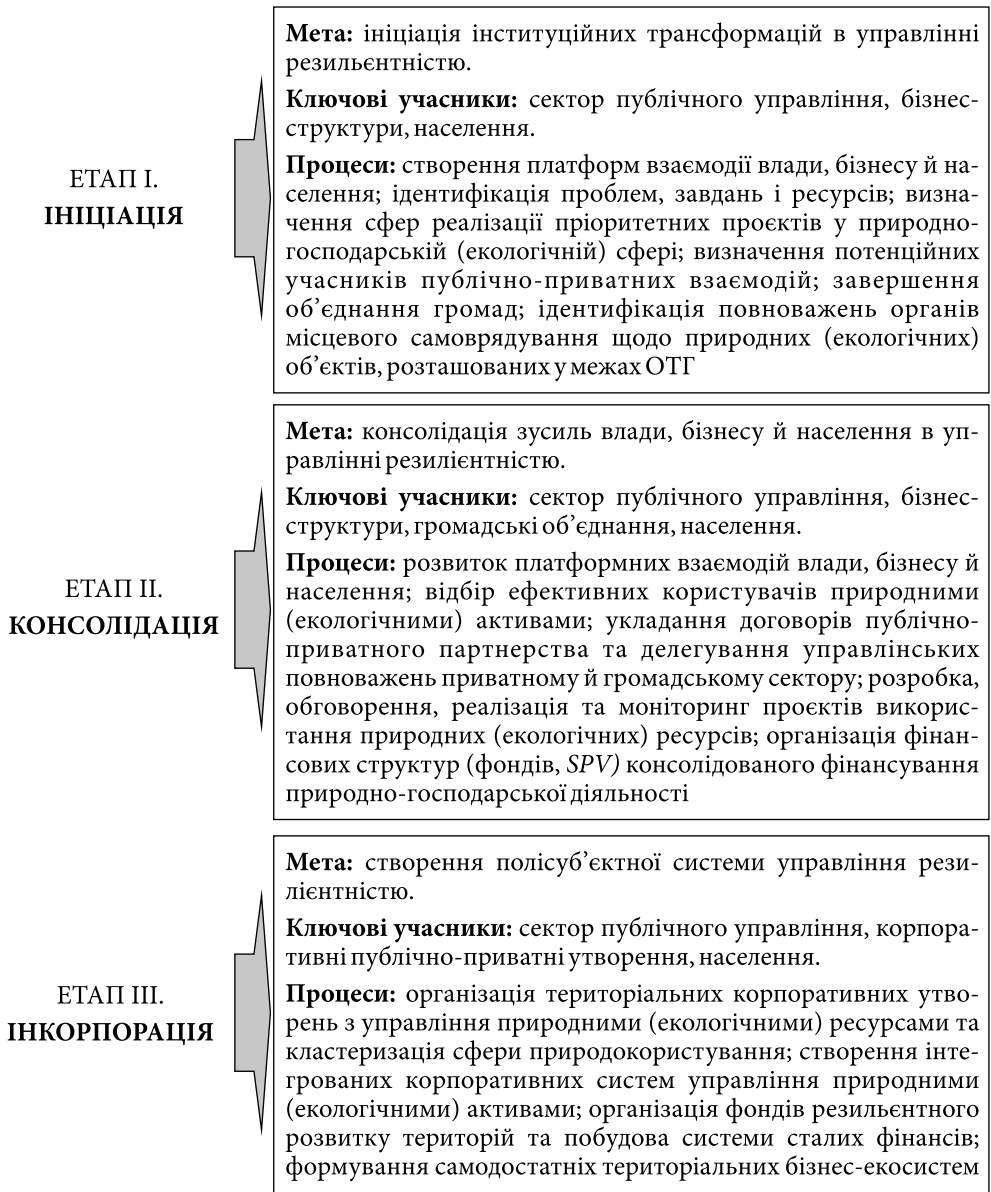

Рис. 3. Базові етапи алгоритму реалізації інституційних трансформацій в управлінні резильєнтністю територіальних утворень (за природно-ресурсною / екологічною компонентою)

Джерело: розроблено авторами.

(радіше квазіструктурного) платформного регулювання. Управління природними активами має бути делеговано ефективним користувачам зі сфери приватного сектору. На цьому етапі створення повноцінних платформ

взаємодії бізнесу й влади включає й фінансову складову, тобто забезпечення сек'юритизації природних ресурсів та формування виокремлених фінансових компаній з управління пулами активів інвестиційних проєктів. Другий етап (консолідації) має завершуватися фактичним делегуванням бізнес-структурам повноважень ефективного користувача; а за державою та місцевою владою зберігатиметься роль активного розпорядника природними активами. На цьому етапі суттєво підвищується роль громадськості як контролюючого фактора бізнес-процесів, а отже, бізнес-екосистема повинна мати потужну складову зворотного зв'язку. Також необхідно розробити інституційні засади екологічно відповідального господарювання шляхом подальшого впровадження в Україні еколого-економічних стандартів серії ISO 14000 (14001, 14004, 14015, 14031, 14040, 14062, 14063, 14064 тощо), а також через механізми корпоративної, соціальної та екологічної відповідальності. Часовими рамками етапу консолідації можна вважати повноцінне залучення бізнесу та громадських об'єднань до вирішення ключових питань резильєнтного розвитку, розбудову системи проєктного управління природокористуванням з відповідною фінансовою інфраструктурною складовою його консолідованого фінансування та формування самоокупних виробництв і повною мірою функціональних складових платформної економіки.

Третій етап (інкорпорації) характеризується створенням повноцінної полісуб'єктної системи управління резильєнтністю, зокрема виокремлених публічно-приватних інституцій управління природокористуванням. Його початок збігатиметься з організацією територіальних корпорацій із управління природними ресурсами, включаючи публічно-приватні проєктні компанії та фінансову складову. Ключові учасники — сектор публічного управління, бізнес-структури, корпоративні публічно-приватні господарські утворення. На цьому етапі передбачається організація територіальних корпоративних утворень із управління природними ресурсами та кластеризація сфери природокористування [18].

Бізнес-процеси мають переорієнтуватися на інтегроване управління природокористуванням через сектор територіальних корпорацій з диверсифікованою фінансово-інвестиційною складовою для реалізації на практиці ідеї самопідтримуваного резильєнтного розвитку. Ключовими ознаками є сформованість інтегративної корпоративної структури просторового управління, достатність накопичених фінансових ресурсів для забезпечення реалізації програм і проєктів резильєнтного розвитку, включаючи виробництво, фінанси, маркетинг і логістику.

У цей період має бути сформована повноцінна й керована за принципами полісуб'єктного управління бізнес-екосистема території. Управління природними активами тут зміщує акценти на нову структурність, тобто розвиток системи полісуб'єктного структурного управління за гнучким

корпоративним типом. Часові рамки інкорпорації не обмежені певними строками, оскільки цей етап є завершальним, має ознаки довгострокового й перманентного характеру.

Слід зауважити, що охарактеризовані три етапи є достатньо умовними, вони лише окреслюють загальний стратегічний тренд розвитку. У різних громадах, на різних територіях та у різних сферах господарювання етапи можуть різнитись і за термінами проходження. Головною умовою успішної реалізації таких інституціональних змін в управлінні резильєнтністю є створення функціонально ефективного муніципалітету як керівного й розпорядчого органу об'єднаної територіальної громади. В умовах глибокої децентралізації, пов'язаної з об'єктивними соціально-економічними процесами в країні та світі, муніципалітет в Україні має стати публічно-правовою корпорацією, самоврядною господарською організацією із правами юридичної особи, яка може займатись економічною діяльністю самостійно, створюючи з цією метою територіальну корпорацію з управління природними ресурсами. Принципи публічно-приватної співпраці ефективно реалізуються в європейських муніципалітетах, що підкреслює значущість корпоративного управління резильєнтним розвитком територіальних утворень.

Висновки. У результаті проведеного дослідження сформовано концептуальні методологічні положення щодо інституціалізації стійкості резильєнтного природокористування в Україні. Запропонована схема закріплення інституційних інструментів за складовими забезпечення резильєнтності в природно-ресурсній галузі демонструє фрактальний характер і може бути адаптована для різних сфер упорядкування господарської діяльності.

Удосконалено принципи положення інституційних трансформацій в управлінні резильєнтністю, які мають універсальний характер і можуть бути інтерпретовані у сфері природно-ресурсних (екологічних) відносин. Розроблено алгоритм реалізації інституційних трансформацій в управлінні резильєнтністю територіальних утворень, який враховує європейський досвід муніципального управління просторовим розвитком і пропонує поетапний підхід до впровадження змін.

Дослідження актуалізувало необхідність формування полісуб'єктних корпоративних структур управління територіальним розвитком за допомогою сучасних платформних механізмів. Такий підхід дає змогу досягти консенсусу між державою, органами місцевого самоврядування, бізнес-структурами та населенням у напрямі забезпечення резильєнтного розвитку територіальних утворень.

Практична значущість отриманих результатів полягає у можливості їх застосування для вдосконалення системи управління природокористуванням в Україні. Зокрема, запропоновані інституційні інструменти та механізми сприятимуть більш ефективному залученню природних ресурсів

в економічний сектор, забезпеченню екологічної стійкості та економічному розвитку територій.

Подальші дослідження в цій галузі можуть бути спрямовані на розробку конкретних механізмів упровадження запропонованих інституційних трансформацій, оцінку їх ефективності в різних регіонах України, а також на вивчення можливостей адаптації міжнародного досвіду управління резильєнтністю до українських реалій. Важливим напрямом майбутніх досліджень також має стати обґрунтування методів оцінки резильєнтності територіальних утворень та моніторингу ефективності інституційних змін у сфері природокористування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пирожков С. І., Божок Є. В., Хамітов Н. В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник Національної академії наук України*. 2021. № 8. С. 74—82. <https://doi.org/10.15407/visn2021.08.074>
2. Напрями повоєнного відновлення довкілля та забезпечення резильєнтності екосистем / За наук. ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та проблем якості життя НАН України, 2023. 249 с.
3. Фінансово-економічні засади регулювання природокористування / За заг. ред. М. А. Хвесика. Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2019. 304 с.
4. Бистряков І. К. Просторовий концепт обґрунтування еколого-економічного розвитку. *Економіка України*. 2018. № 11—12. С. 136—147. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.11.136>
5. Хвесик М. А., Левковська Л. В., Мандзик В. М. Інструменти інституційного забезпечення стійкості резильєнтного природокористування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 9. С. 5—8. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.9.5>
6. Hawkins J. One Hundred Years Ago. Keynes's A Tract on Monetary Reform. *History of Economics Review*. 2023. P. 1—14. <https://doi.org/10.1080/10370196.2023.2231190>
7. Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В. Фінансово-економічний механізм реконструктивного розвитку України на засадах децентралізованого управління природними ресурсами. *Економіка України*. 2018. № 3. С. 3—20. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.03.003>
8. Hynes W. et al. Bouncing forward: a resilience approach to dealing with COVID-19 and future systemic shocks. *Environment Systems and Decisions*. 2020. Vol. 40. No. 2. P. 174—184. <https://doi.org/10.1007/s10669-020-09776-x>
9. Walker B. H. Resilience: what it is and is not. *Ecology and Society*. 2020. Vol. 25. No. 2. <https://doi.org/10.5751/es-11647-250211>
10. Череватський Д. Ю. Резильєнтність економіки та економіка резильєнтності. *Економіка промисловості*. 2023. № 1. С. 31—39.
11. Anderson C., De Tollaere M. Supporting institutional resilience. In: *Development Cooperation Report 2020: Learning from Crises, Building Resilience*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). URL: https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/f6d42aa5-en.pdf (дата звернення: 08.07.2024).
12. Beunen R., Patterson J. Governing for resilience: the role of institutional work. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2017. Vol. 28. P. 10—16.

13. Clark-Ginsberg A., McCaul B., Bremaud I. Practitioner Approaches to Measuring Community Resilience: The Analysis of the Resilience of Communities to Disasters Toolkit. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2020. No. 50. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101714>
14. Рогач С. М. Зарубіжний досвід регулювання сфери природокористування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 26 (2). С. 54—59.
15. Якушев Д. В. Сучасні тенденції державної екологічної політики в Україні в контексті концепції сталого розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 4. С. 92—97.
16. Lytvyn Lyubov, Anatoliy Hryhoruk, Liudmyla Verbivska et al. Enterpreneship Transformation in the Context of the Digitization of Business Processes. *Postmodern Openings*. 2022. No. 13(2). P. 396—408. <https://doi.org/10.18662/po/13.2/461>
17. Lee K. N. Compass and gyroscope: integrating science and politics for the environment. Island Press. Washington, D.C., 1993. 243 p.
18. Long J. From warranted to valuable belief: local government, climate change, and giving up the pickup to save Bangladesh. *Natural Resources Journal*. 2009. No. 49(3/4). P. 743—800.

REFERENCES

1. Pyrozhkov, S. I., Bozhok, Ye. V., & Khamitov, N. V. (2021). National resilience of the country: strategy and tactics of anticipating hybrid threats. *Visnyk of the NAS of Ukraine*, 8, 74—82. <https://doi.org/10.15407/visn2021.08.074> [in Ukrainian].
2. Libanova, E. M. (Ed.) (2023). Directions of post-war environmental restoration and ensuring ecosystem resilience. Kyiv: Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
3. Khvesyk, M. A. (Ed.) (2019). Financial and economic principles of environmental management regulation. Kyiv: State Institution “Institute of environmental economics and sustainable development of the National Academy of Sciences of Ukraine” [in Ukrainian].
4. Bystriakov, I. K. (2018). Spatial concept of substantiation of ecological and economic development. *Economy of Ukraine*, 11—12, 136—147. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.11.136> [in Ukrainian].
5. Khvesyk, M. A., Levkovska, L. V., & Mandzyk, V. M. (2024). Tools for institutional support of sustainability of resilient nature management in Ukraine. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 9, 5—8. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.9.5> [in Ukrainian].
6. Hawkins, J. (2023). One Hundred Years Ago. Keynes’s A Tract on Monetary Reform. *History of Economics Review*, 1—14. <https://doi.org/10.1080/10370196.2023.2231190>
7. Khvesyk, M. A., Bystriakov, I. K., & Klynovyi, D. V. (2018). Financial and economic mechanism of reconstructive development of Ukraine on the basis of decentralized management of natural resources. *Economy of Ukraine*, 3, 3—20. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.03.003> [in Ukrainian].
8. Hynes, W., Trump, B., Love, P., & Linkov, I. (2020). Bouncing forward: a resilience approach to dealing with COVID-19 and future systemic shocks. *Environment Systems and Decisions*, 40 (2), 174—184. <https://doi.org/10.1007/s10669-020-09776-x>
9. Walker, B. H. (2020). Resilience: what it is and is not. *Ecology and Society*, 25 (2). <https://doi.org/10.5751/es-11647-250211>
10. Cherevatskyi, D. Yu. (2023). Resilience of the economy and the economy of resilience. *Economy of Industry*, 1, 31—39. <https://doi.org/10.15407/econindustry2023.01.031> [in Ukrainian].

11. Anderson, C., De Tollaenere, M. (2020). Supporting institutional resilience. In: Development Co-operation Report 2020: Learning from Crises, Building Resilience. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Paris, France. https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/f6d42aa5-en.pdf
12. Beunen, R., Patterson, J. (2017). Governing for resilience: the role of institutional work. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 28, 10–16.
13. Clark-Ginsberg, A., McCaul, B., & Bremaud, I. (2020). Practitioner Approaches to Measuring Community Resilience: The Analysis of the Resilience of Communities to Disasters Toolkit. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101714>
14. Rohach, S. M. (2019). Foreign experience in regulating the sphere of nature management. *Uzhorod National University Herald. Series: International Economic Relations and World Economy*, 26(2), 54–59. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/26_2_2019ua/26_2_2019.pdf [in Ukrainian].
15. Yakushev, D. V. (2016). Modern trends of state environmental policy in Ukraine in the context of the concept of sustainable development. *Public administration and local government*, 4, 92–97 [in Ukrainian].
16. Lytvyn, L., Hryhoruk, A., Verbivska, L. et al. (2022). Enterpreneship Transformation in the Context of the Digitization of Business Processes. *Postmodern Openings*, 13 (2), 396–408. <https://doi.org/10.18662/po/13.2/461>
17. Lee, K. N. (1993). *Compass and gyroscope: integrating science and politics for the environment*. Island Press, Washington, D.C., USA.
18. Long, J. (2009). From warranted to valuable belief: local government, climate change, and giving up the pickup to save Bangladesh. *Natural Resources Journal*, 49 (3/4), 743–800.

Стаття надійшла до редакції журналу 08.07.2024

Mykhailo Khvesyuk, Dr. Sc. (Economics), Prof., Acad. of the NAAS of Ukraine
Deputy director for scientific work

Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60

E-mail: khvesyuk1955@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4306-4904

Scopus ID: 57195964091

Ihor Bystryakov, Dr. Sc. (Economics), Prof., Head of Department

Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60

E-mail: bystryakoveco@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6482-7099

Scopus ID: 57204843417

Liudmyla Levkovska, Dr. Sc. (Economics), Prof., Head of Department

Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60

E-mail: levlv@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7823-7062

Scopus ID: 57731836400

Valerii Mandzyk, Dr. Sc. (Economics), Senior Research Fellow, leading researcher
Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: mandzykv@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6046-5163
Scopus ID: 6504049749

INSTITUTIONAL SUPPORT OF ENVIRONMENTAL RESILIENCE

Current issues of the formation of a modern system of institutional support of resilience based on the ecological component in Ukraine are considered. Attention is focused on the development of conceptual methodological postulates aimed at creating an effective institutional environment for sustainable and resilient nature management. The purpose of the article is the formation of a modern institutional environment for nature management, which will be based on an effective combination of formal and informal institutions, which will directly or indirectly, with the help of appropriate tools, ensure the involvement of natural resources in economic circulation. The research was conducted using a complex of general scientific and special methods, which made it possible to ensure the conceptual integrity and reliability of the obtained results. With the help of abstract logical analysis method, conceptual methodological postulates on institutional support for the sustainability of resilient nature management were formed. Structural and functional analysis is used to study the functional features of institutions within the framework of resilient spatial development. Based on the modeling method, a scheme for the distribution of institutional tools by components of ensuring resilience in the natural resource sphere was developed, and the relationships between these tools were identified and visualized. The novelty of the work consists in the development of an algorithm for the implementation of institutional transformations regarding the management of territorial entities' resilience (in terms of natural-resource / ecological component) taking into account the European experience of municipal management of spatial development. The principles of institutional transformations in resilience management, which are of a universal nature, have been improved with an interpretation in the field of natural-resource (ecological) relations. Attention is focused on the importance of forming multi-subject corporate structures of territorial development management using modern platform mechanisms. This approach makes it possible to balance the interests of various stakeholders — the state, local self-government bodies, businesses and the population, and, accordingly, to ensure a consensus regarding the directions of resilient development of territorial entities. The article also examines the issue of consolidation of financial resources in the natural and economic sphere and the mechanisms of their effective use to achieve the goals of resilient development. Innovative approaches to the management of natural resources are proposed, including their capitalization and involvement in economic circulation, taking into account environmental limitations. Conclusions have been made regarding promising directions for further research in this field, including the development of specific mechanisms for implementing relevant institutional transformations, evaluating their effectiveness in various regions of Ukraine, as well as studying the possibilities of adapting international resilience management experience to Ukrainian realities.

Keywords: resilience, institutional support, nature management, environmental sustainability, spatial development, multi-subject management, platform mechanisms.